

2023

Eindverslag roofvogelonderzoek
Bernheze

Berry Setton

Vogelwerkgroep Oss

Roofvogelwerkgroep Uden

Voorwoord: dit is een uitgebreider eindverslag zodat een grotere groep de resultaten van dit roofvogelonderzoek in de bosgebieden van de Gemeente Bernheze, ook zonder de tussentijdse verslagen van 2023, goed kan volgen. De hoofdstukken kunnen los van elkaar worden gelezen. De roofvogelstand geeft een beeld van de kwaliteit van de natuur in de Gemeente Bernheze. Ik wissel graag luchtig met zwaar af in dit verslag.

Inleiding en historie

In het recente eindverslag van het roofvogelonderzoek Oss, Herperduin en Maashorst-Noord heb ik al wat vertelt over het verleden. Hoe het zo ver is gekomen om roofvogels te volgen. Nu eerst iets meer over mijn routes. Toen ik in 1966 vanuit Maastricht het Limburgse landschap verruilde voor het Brabantse had ik nog geen weet van het boeren buitenleven. In mijn ogen een paradijselijke omgeving het landschap de koeien de slaperige dorpjes en de rust. We lagen bij de overburen in de stal toen het varken moest biggen. En hielpen met het *verschoren van de koei nôâr ginswijd*, het boerenleven was geweldig. Hoe anders kijk ik nu tegen de grootschaligheid van de agrarische sector. Dit even als intro over mijn goede jeugdervaringen maar later in dit verslag volgen de inzichten van de schadelijke hedendaagse ervaringen van het boerenleven.

Op de foto hiernaast was ik tien jaar. Dit is in de wijk Sint Pieter onder de Pietersberg waar we woonden in Maastricht. Het vlaaien bakblik waar ik aardappels pofte kwam uit de keuken van mijn moeder. Hoe Limburgs wil je het hebben.

Mijn interesse om roofvogels te zoeken en te volgen, begon in 2000. Ik ging op pad met de leermeesters Edward Sliwinski, Wim Gremmen en Henk den Brok. Paul Reijs, mijn maatje bij de inventarisatierondes nu, liep al vaker mee met Wim en Edward op Herperduin en gebieden buiten Oss. Ik startte in 2003 de PTT telling De Bleeken (Loosbroek) met Henk in Bernheze. Met hulp van de voorgenoemde personen werd van 2004 t/m 2009 een BMP telling gedaan in De Wielen in Heesch. Het telgebied was een struweelvogelgebied, belangrijk toen was het tot stand komen van een nieuw convenant voor de bescherming van dassen en struweelvogels, en dat leverde een confrontatie met de boeren, grondbezitters en de Jagers. De toenmalige ambtenaar van de Gemeente Hannie ten Maat was buitengewoon bekwaam in het bepreken van de verschillende standpunten. Actueel is het opstellen van de bosbeheervisie in Bernheze. Ook de tien jaar Uilenbescherming in Bernheze die ik samen met Martien van Niftrik startte en later met Paul en Eric van Dijk in Bernheze verder uitvoerde heeft invloed gehad op de gebiedskennis. Soms mis ik de sociale contacten die ik had met de gastheren van de uilen. Ik zat aan de meest verschillende keukentafels. De steeds uitbreidende roofvogelgebieden in Bernheze, en de start in 2015 van het roofvogelonderzoek Oss, Herperduin en Maashorst-Noord, deed ons besluiten het uilenwerk over te doen aan Eric van Dijk. Hij pakte dit grandioos op en het wordt nog steeds goed uitgevoerd door de uilenwerkgroep Bernheze.

Bosbeheer is een wederkerend onderwerp bij elk verslag. Beter is niets doen en de bomen omarmen is mijn standpunt. De hoeveelheid naaldbomen staat nu ter discussie bij bosbeheer. Men wil meer diversiteit in onze productiebossen van aleer, meer loofbomen. Later meer.

Terugblik roofvogelonderzoek 2023

Nu de houtduiven weer in grote groepen foerageren op de kale akkers en de struweelvogels de bessen van de struiken hebben geritst, is het tijd om terug te kijken op het broedseizoen van de roofvogels in onze Gemeente Bernheze. De witte bloemen van de recht opstaande peen en het iets verderop staande duizendblad zijn een laatste bloemengroet in de berm. Ik hoorde een tiftjaf roepen die twijfelt om te vertrekken. Waarom dit onderzoek? Vooral omdat we het leuk vinden maar ook belangrijk om kennis te delen en om conclusies te trekken over het verloop van de roofvogelterritoria in ons onderzoeksgebied. De havik is onze doelsoort. Roofvogels zijn uitstekende indicatoren voor de kwaliteit van het gebied.¹

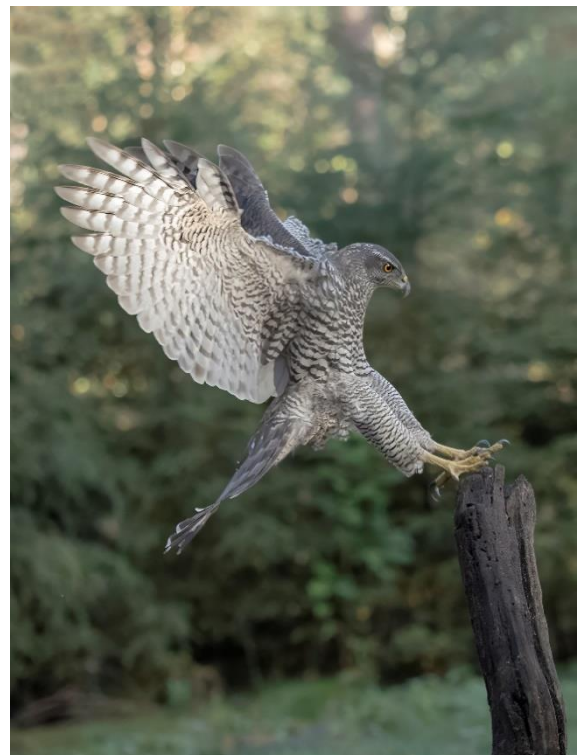
We kijken er elk jaar weer naar uit, het intensief volgen van de haviken. Vanaf begin februari stappen we op de fiets, wanneer het bladerdek nog niet is dicht gegroeid. De terugkerende vogels uit de overwinteringsgebieden zijn een feest voor onze oren, die oren die het nog steeds goed doen. Het zijn de natuurbelevingen waar we samen van genieten. Daarbij, door de fiets- en loop activiteiten, blijven we fit. ¹ *Toppredatoren als indicatoren voor biodiversiteit: een meta-analyse. Haruki Natsukawa, Fabrizio Sergio*

Doelsoort

onze doelsoort, de havik *Accipiter gentilis* is een toppredator, een sluwe rappe vogeljager. Met zijn doordringende blik is het een gewiekst rover, altijd alert. Een echte bosvogel die ook veel buiten het bos actief is op zoek naar voedsel. Haviken zijn standvogels en het hele jaar in hun territorium aanwezig. Ze maken grote nesten in vooral naaldbomen, oudere nesten worden uitgebouwd en opgehoogd. Vaak zijn er meerdere nesten in een territorium die wisselend worden gebruikt. De schuwe roofvogel krijg je in de broedtijd met geluk te zien. Vaak cirkelend boven zijn nestbos of staand op de rand van zijn nest tijdens de nestbouwfase. Wij inventariseren in die periode op geluid, kekkeren genoemd. De uitgevlogen jongen kunnen zich tot 100 km van de broedplaats vestigen. (*info vogeltrekAtlas*)

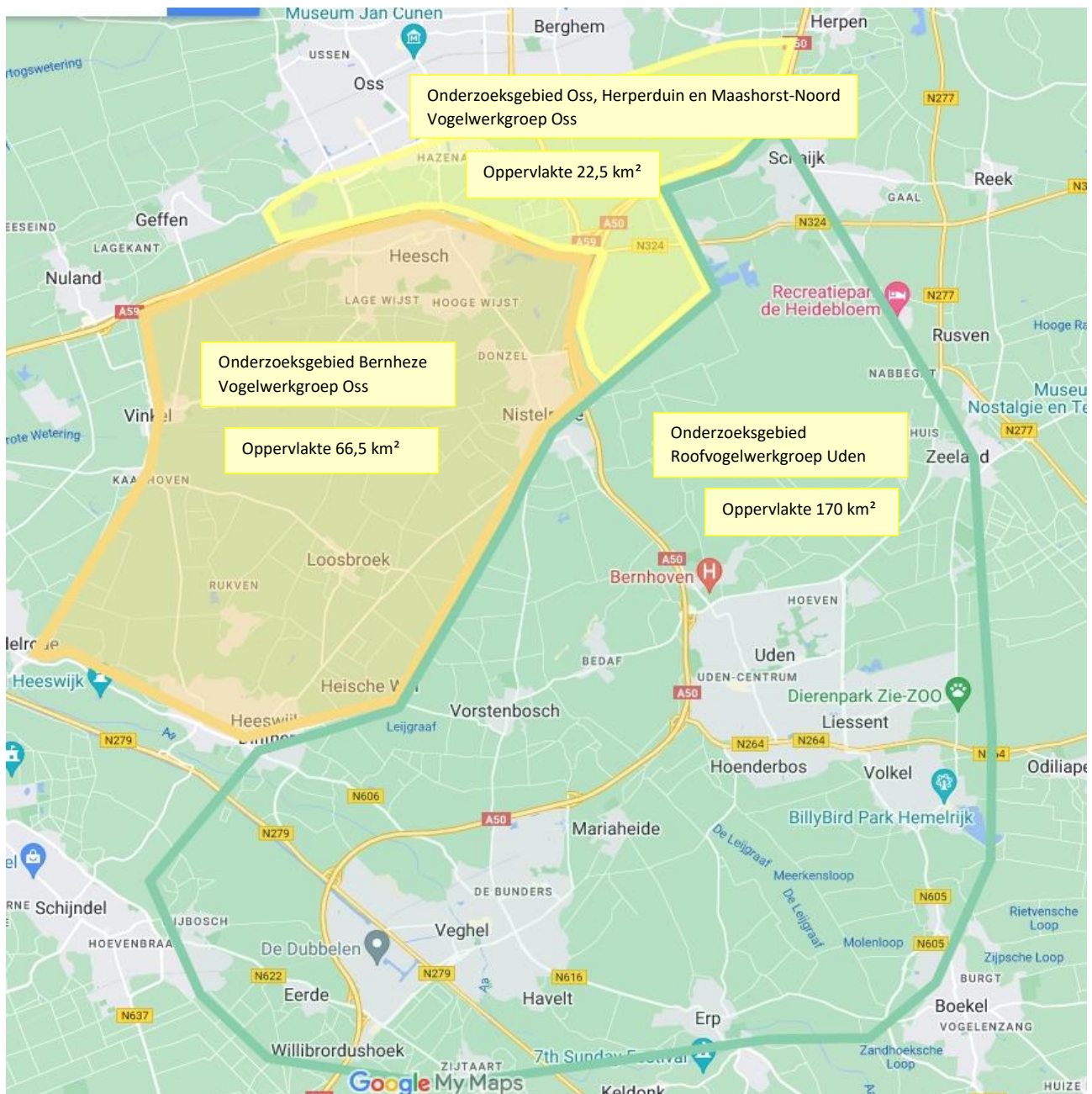

Havik, opvliegend en landend
Foto's Theo v Orsouw.

Al onze waarnemingen worden verwerkt in het programma Sovon Nestkaarten, waar wij ook staan geregistreerd. De Meetmethode Nestkaarten is één van de onderdelen van het broedvogelmeetnet. Het helpt, samen met parameters als populatieomvang en overleving, om te begrijpen en te voorspellen wat er met de populatie van een specifieke soort gebeurt, en in welke fase van de levenscyclus zich eventueel problemen voordoen. Meetnet Nestkaarten werkt samen met o.a. Werkgroep Roofvogels Nederland

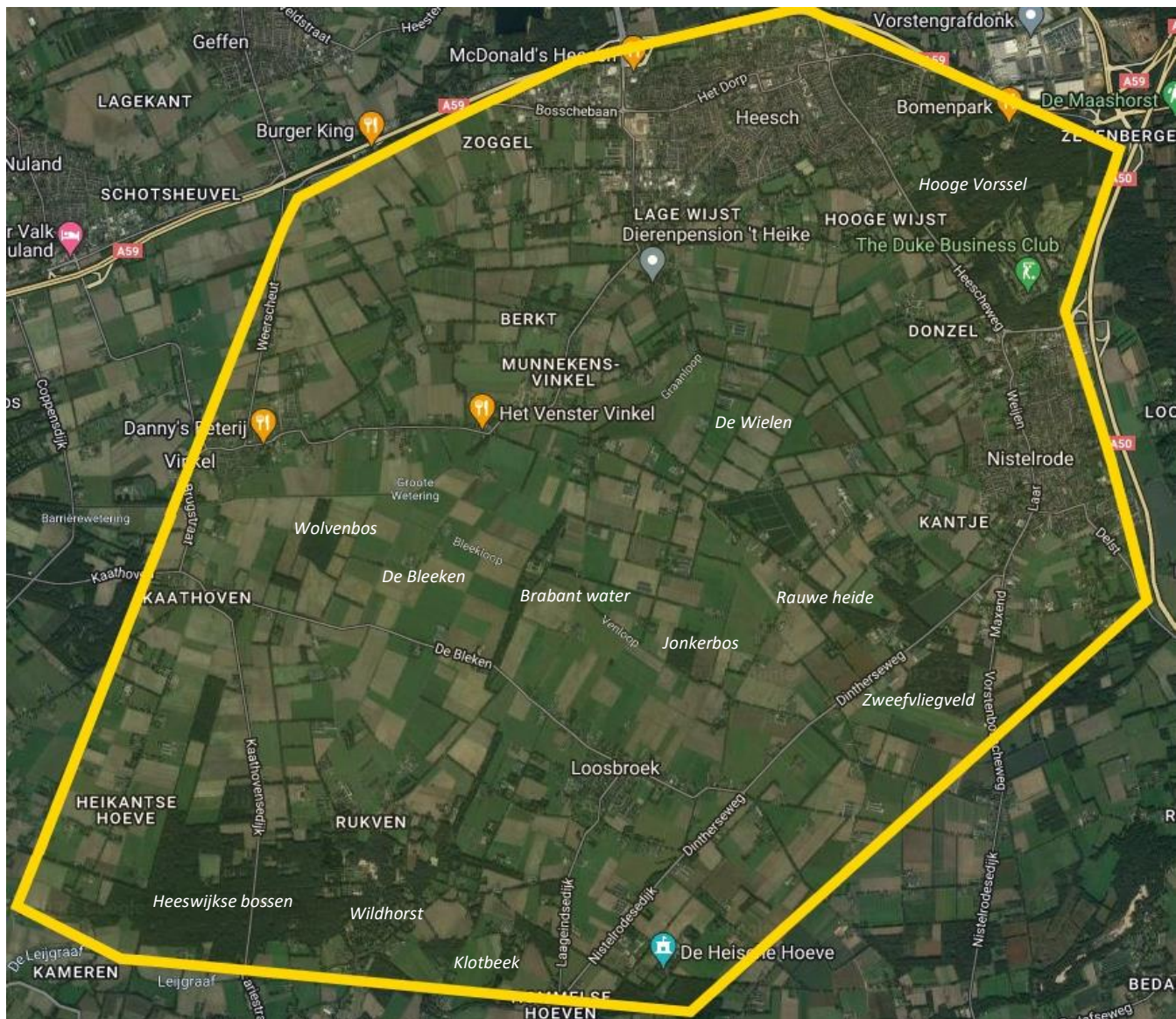
Gebiedskaart: Overzicht indeling van de Roofvogel onderzoeksgebieden.

Inschatting kwaliteit van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied Bernheze met een oppervlakte van 66,5 km² had een dichtheid in 2009 met 12 actieve havikparen. Er is wel een langzaam dalende trend van de populatie zichtbaar vanaf 2020. In 2023 waren nog maar 9 bezette havik territoria. Voor ons onderzoekgebied Oss, Herperduin en het Noordelijk stukje Maashorst is vanaf 2015, toen wij dit gebied adopteerden, een goede start gemaakt met 12 broedparen op een oppervlakte van 22,5 km². Dat is dus in vergelijking met de Veluwe een goede topdichtheid. De dichtheid in de goede tijden op de Veluwe, halverwege de jaren negentig was op de 67 km² 18 havikparen, nu zijn dat er nog 6 paren. Deze dalende trend is vooral ook in Noord-Drenthe, op een oppervlakte van 230 km², goed merkbaar van 60 paren naar nog maar 30 havikparen. Bron: *Willem van Manen Sovon* 14 februari 2023.

Beschrijving onderzoeksgebied

Gebiedsbeschrijving:

Het zoekgebied in het buitengebied van Bernheze heeft veel kwaliteiten op het gebied van natuur en landschap. Het roofvogel zoekgebied ligt ingeklemd tussen de A59 noordelijk in Heesch en de rijksweg A50 westelijk bij Nistelrode. De Gemeente Bernheze bestaat uit de dorpskernen Heesch, Nistelrode, Vorstenbosch, Loosbroek en Heeswijk-Dinther. In het buitengebied in Heesch is het historische landgoed de Berkt met haar lanenstructuur en de kleinschalige gebieden als het Broek, Wijstbunders, Donzel en Hoge en Lage Wijst, de Vinkelse Loop, maar ook de historische zandwegen als de Ruitersweg (Oost en West) en de Meerweg. De landschappelijke verbindingen door bosstroken zijn karakteristiek in dit agrarisch gebied. Als gevolg van de schaalvergroting in de landbouw zijn er grote nieuwe stallen gebouwd in het LOG gebied 't Grolder. Verder richting Loosbroek ligt het open gebied de Bleeken, een agrarisch gebied dat grotendeels uit intensieve graslanden en maïsakkers bestaat. De natuurwaarden van de kleine landschapselementen zoals houtwallen en de kleine bosjes bij het Brabant Water pompstation, Jonkerbos en Wolfenbos maken het aantrekkelijk voor vogels. Dit geldt ook voor de bossen bij Nistelrode en in het Zuidelijkste deel van het zoekgebied de Heeswijkse bossen. De bossen bestaan voor het grootste deel uit productiebos met naaldbomen als lariks, fijnspar, grove den en douglasspar.

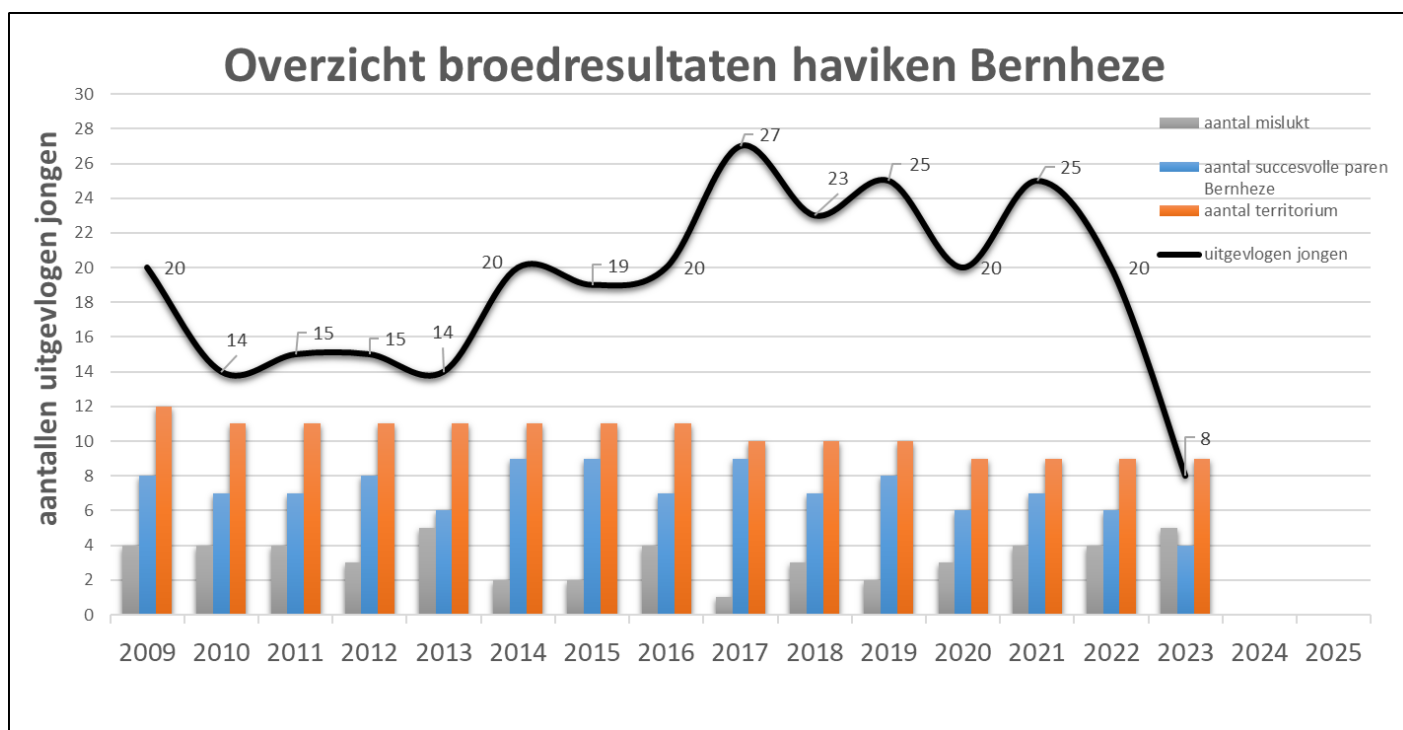
Aandachtspunt: Opvolgers enthousiasmeren voor roofvogelonderzoek. Wie?

Het weer in 2023

Gewoonlijk zijn haviken gevoelig voor lage winter- en maarttemperaturen, maar die waren in 2023 bepaald niet extreem laag. Na januari en maart was april de derde natte maand; april was niet alleen nat, maar ook koel. Met een gemiddelde temperatuur van 5,1°C, tegen 3,9°C normaal, was de winter zacht.

Broedresultaten 2023

2023 broedresultaten haviken Bernheze					
bezoek datum	nest locatie	legdatum +/- 2dg	aantal eieren	aantal jongen	uitgevlogen
Haviken					
h0	Loosbroek Wolvenbos	12-apr	4 stuks	4 stuks	2 stuks
h11	Heesch De Berkt	28-mrt	2 stuks	geen	geen
h5	Heeswijk-Dinther Klotbeek	11-apr	4 stuks	2 stuks	2 stuks
h25	Heesch Hooge Vossel Hondensport/Paalgraven	5-mei	2 stuks	2 stuks	2 stuks
h15	Heeswijk verlengde Rukven Heeswijkse bossen	8-apr	2 stuks	2 stuks	2 stuks
h20	Loosbroek Rauwe Heide	?	?	geen	geen
h13	Heeswijk-Dinther Wildhorst	?	?	geen	geen
h21	Heesch Hooge Vossel Golfbaan	?	?	geen	geen
h12	Loosbroek Jonkerbos	?	?	geen	geen

2023 een gewoon slecht jaar of.....een trend?

We zien situaties zonder eileg en situaties met mislukte broedsels na de eileg. Het nest was wel klaar inclusief verse groene binnenbekleding van de nestkom maar voortijdig verlaten. Waarom? Dit was duidelijk op de filmbeelden te zien die wij met Arno maakten van de inhoud met de stokcamera waarmee wij vanaf de grond de inhoud van de hoge nesten in beeld krijgen. De stand van havik op zandgrond is gecrasht, niet alle paren leggen elk jaar eieren, het broedsucces daalt en de conditie van de jongen verslechtert. (Rob G. Bijlsma 2023)

Broedresultaten per gebied

De havik van "De Berkt", voor het tweede jaar zijn de eieren niet uitgekomen op deze nieuwe locatie. Waren ze wel bevrucht? We gaan verder door het open gebied "de Bleeken" naar het Wolvenbos. Het nieuwe succesvolle nest hebben we uiteindelijk (eind mei) gevonden ver in het broedseizoen. Vier jongen op de camera beelden. Uiteindelijk zijn er twee uitgevlogen. Rukven, dit is bij de Heeswijkse bossen, is de volgende havik op 100 meter van het ravennest. Ze hebben twee prachtige jongen groot gebracht in de nabijheid van de eveneens succesvolle raven. De havik van de Wildhorst was wel in het begin aanwezig, we vinden een geruide handpen van het vrouwtje, maar ze is niet overgegaan tot eileg. Iets wat we dit jaar meer tegenkomen. In die hoek zijn door de jaren heen meer haviken gestopt, bijvoorbeeld op de Heidebloemsedijk en de Kersouwen. De havik bij Klotbeek heeft dit jaar het buizerdnest gebruikt. Er zijn twee jongen uitgevlogen. Dan op terugweg Jonkerbos waar vorig jaar het havik adulte mannetje was vergiftiging met landbouwgif. Hier was dit jaar geen broedgeval, dat zelfde geldt voor Rauwe heide in Nistelrode. Bij de Hooge Vorssel langs de golfbaan was maar één havik succesvol. Het aantal havik territoria wordt minder, zie ook de gebiedskaart hieronder, er is al jaren een neergaande trend.

Gebiedskaart verlaten territoriums Bernheze

Wat zijn mogelijk de oorzaken van de slechte reproductie ?

In 2023 deden de haviken het heel slecht in Bernheze. In de negen territoriums kwamen slechts acht jongen groot. Zie ook de grafiek van de broedresultaten 2023.

- **Voedselaanbod.** Zijn er minder geschikte prooien in de gewichtsklasse 41-640 gram? Duiven, lijsters, kraaiachtigen, spreeuwen en konijnen vormen de hoofdmoot. Meer specifiek onderzoek is nodig om hier een goed antwoord op te geven.

- **Landbouwgif** in de voedselketen, vorig jaar in Erp werd een geval van het Pinching off Syndroom (POS) geconstateerd bij vier nestjongen van een havik. Het was dodelijk en werd veroorzaakt door herbicide een chemisch gewasbeschermingsmiddel dat wordt gebruikt voor het bestrijden van onkruid. Ook in Bernheze was een adulte havik slachtoffer van het gif.

- **Invloed Raaf.** Hier kom ik later nog uitgebreid op terug.

- **Bosomvorming**, het wegvallen van de oudere naaldbomen, de potentiële nestboom. Er zijn door de bosomvorming veel open plekken gecreëerd. Geen beschutting meer in de territoriums. De naaldbomen worden het meest gebruikt als nestboom door roofvogels.

- **Ruimtegebruik:** is er nog rust in ons dichtbevolkte, recreatief drukke en sterk geïndustrialiseerd agrarisch landschap. De recreatiedruk is sinds Covid gestegen, drukte op de wandelpaden en de vele mountainbikepadten kriskras door de bosgebieden.

Mogelijk zijn er te weinig rustgebieden voor de dieren in de bossen van Bernheze.

De meeste gevonden prooiresten in de periode 2021- 2023

- 44,9% duif (postduif, houtduif, holenduif en turkse tortel)
- 19,8% kraaiachtige (gaai, ekster, kauw, en zwarte kraai)
- 5,9% lijsters (zanglijster, merel)
- 4,9% spechten (grote bonte specht en groene specht)
- 4,1% spreeuw
- rest % (sperwer, buizerd, wilde eend, konijn en eekhoorn)

Plukrest houtduif

Plukrest ekster

Duivenringen worden minder gevonden dan eerdere jaren.

Agrarisch gebied

In de inleiding beschrijf ik de beleving, hoe ik vroeger keek naar het agrarisch leven, hoe anders is dit in de huidige tijd. De grootschaligheid verandert het landschap. Het intensiever gebruik van gewasbeschermingsmiddelen met daaroverheen de sluier van klimaatverandering. Is schoon drinkwater nog wel vanzelfsprekend? Het slotwater in Nederland is het smerigste van Europa. (aug.2023, Focus). Door de droogte zijn er hogere concentraties van vervuiling. In het vorige verslag 2022 van Bernheze heb ik al geschreven over het vergiftigingsgeval dat we hadden van een adulte havik man in het Jonkerbos in Loosbroek. Met verlamingsverschijnselen werd hij uit de sloot gehaald en naar het vogelasiel in Someren gebracht. Maar ook worden er takkelingen dood onder de nesten gevonden. Niet uitgekomen eieren zien we ook zijn ze besmet? De haviken zijn tegenwoordig veel stiller is onze ervaringen. Deze gedragsverandering suggereert dat ook pesticiden een rol kunnen spelen. Gaan we weer terug naar de jaren 1950-1970 waar bijna de gehele roofvogelpopulatie in Nederland werd vergiftigd door landbouwgif?

Akkerranden

Wat worden de voorbijgangers door de boeren voor de gek gehouden. De mooie bloeiende akkerranden die rondom de teeltakkers liggen. Het akkergewas wordt met gif bespoten maar komt ook in de bloemrijke randen die insecten aantrekken. De bloemen zijn besmet door het gif en zo ook de insecten die er op afkomen. (lezing *solitaire bijen* 2023 Pieter van Breugel)

Bosbeheer is een wederkerend onderwerp bij elk verslag. Beter is niets doen en de bomen omarmen is mijn standpunt. De hoeveelheid naaldbomen staan nu ter discussie bij bosbeheer. Men wil meer diversiteit in onze productiebossen van aleeer, meer loofbomen. Vaak gaat nieuwe aanplant op de grote kaal gemaakte stukken in het bos. Door de droge zomers zijn deze plekken kwetsbaar voor verdroging, jonge aanplant heeft het extra moeilijk. Veel nieuwe aanplant haalt het niet, resultaat een blijvende open plek. Met groot geweld van de machines werden de bomen gezaagd en afgevoerd, de schimmels in de ondergrond beschadigd. Ook voor roofvogels is dit slecht nieuws. Het zijn de nestbomen van havik, buizerd en sperwer. Graag maken ze hun nesten in die naaldbomen die kort tegen elkaar groeien. Het geeft beschutting en rust tegen de oprukkende drukte in hun bossen. En wat te denken van de andere bosbewoners de **specht** en de **eekhoorn** om er maar twee te noemen. De naaldboomkegels zijn hun voedsel en het gehele jaar ter beschikking. Zij kunnen niet leven van alleen de beukenootjes en kastanjes van de loofbomen die alleen in het najaar beschikbaar zijn.

De toekomstboom de grove den geïntroduceerd door ecooloog Nico Ettema in zijn laatste studie in de Maashorst klinkt als muziek in mijn oren. De inheemse Grove den met zijn penwortel goed bestendig tegen het veranderend klimaat. Dus laten we zuinig zijn en behoedzaam te werk gaan. Dit zelfde geldt ook voor de aangeplante exoten douglasspar en lariks.

“Zorgwekkend” noemt de minister van natuur Christianne van der Wal de nieuwste wetenschappelijke inzichten. De landbouw draagt voor 46% bij aan de stikstofuitstoot in Nederland. Het verkeer is goed voor 11% en de industrie en woningen 8%.

Nederland heeft de morele plicht om CO2 uitstoot te compenseren. De meest voor de hand liggende mogelijkheid is het vastleggen van CO2 in hout. “Kappen met kappen” is dan ook het motto van de natuurorganisaties De Maashorst. Haal het hout voor de bouw etc. uit landen die geen problemen hebben met CO2 uitstoot en vol staan met productiebossen zoals de Scandinavische landen.

Toekomstboom, de grove den:

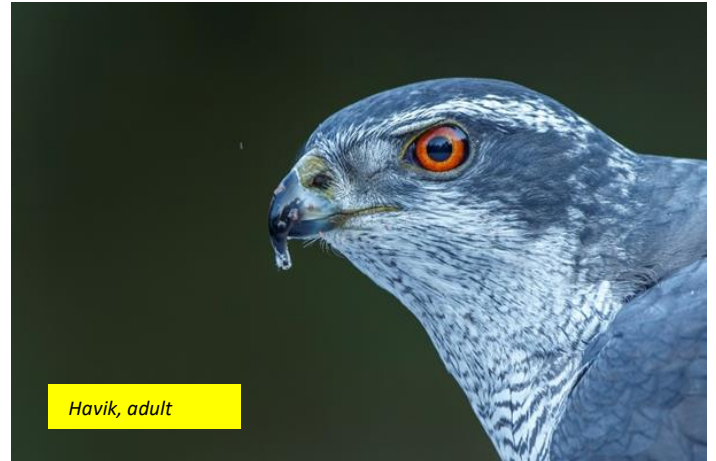
Er zijn kritische kanttekeningen geplaatst bij de voorgestelde antiverdrogingsmaatregelen. (*Bosgroep-zuid*). Er wordt voorgesteld om 50% van de grove dennen en ander naaldbout te kappen en de bossen meer open te maken. Het doel is de achteruitgang van de biodiversiteit door verzuring en verdroging tegen te gaan. Het voorstel past niet in de strijd tegen klimaatopwarming, waarbij CO2 moet worden vastgelegd in hout. Roofvogels, in het bijzonder haviken, maken meestal gebruik van naaldbomen. Zeker de grove den, douglasspar en lariks. Door de bosvorming zijn er heel wat naaldbomen weggehaald.

Trend havikpopulatie

Na een decennialange periode van forse toename (vanaf 1970) en gebiedsuitbreiding, lijkt er een einde te zijn gekomen aan de opmars van de havik in Nederland. Vooral in het oostelijke deel van Nederland, Drenthe en op de Veluwe. In het westelijke deel in de provincie Zeeland breidt de soort lokaal nog uit waarbij ook de verspreide bossen langs de kust worden bezet. Broedgevallen in stedelijke gebieden worden eveneens gemeld. De data op schaalniveau van Europa staan geen betrouwbare trendberekening toe. Een eenduidige oorzaak voor de recente afname is er niet. Voedselaanbod ofwel prooiaanbod is voor alle roofvogelsoorten een belangrijke factor, maar daarover ontbreken jaarlijkse en voldoende gedetailleerde cijfers, denk aan de summierse vermelding van de prooisoorten op de Sovon nestkaarten. Zijn er gerichte regionale variaties in voedselaanbod? Het is een onbeantwoorde vraag. Het is niet ondenkbaar dat de havik in Noord-Brabant onder toenemende druk komt te staan van predatoren als boommarter, raaf en zelfs oehoe waarvan bekend is dat ze in staat zijn oudervogels op het nest te verrassen. Ook in ons onderzoeksgebied, dat noordelijk ligt in het natuurgebied De Maashorst, is een broedgeval van de oehoe bekend. De tijd dat havik helemaal alleen stond aan de top van de voedselketen in de Nederlandse bossen is in ieder geval voorbij. Jaren herkenden wij de achteruitgang van de havik populatie, die op de Veluwe door Rob Bijlsma werd beschreven, niet. Het ging nog goed in de Noord-Brabantse gebieden.

Gaat de havik de sperwer achterna, die andere vogeljager die het zwaar heeft?
(Takkeling 30(1) 2022 en 31(1)2023).

Wij zien uit naar een eventuele verklaring door Rob Bijlsma tijdens de Landelijke Roofvogeldag 14 maart 2024 in Meppel. Ook kijk ik uit naar de landelijke trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland 2023 deze worden elk jaar gepubliceerd in de Takkeling. Het ledenblad van de WRN (Werkgroep Roofvogels Nederland).

Deze close-up foto's hierboven zijn met veel geduld gemaakt vanuit een fotohut op Herperduin door Mat Houben en Alexander Buil. Goed te zien is het kleurverschil bij de 2^e kalenderjaars vogel bruine bovenzijde en leigrijze bovenzijde bij de Adult.

Waarnemingen 2023

Roofvogel inventarisatie Bernheze 2023							
Haviken	nest locatie	aanwezig	kwaliteit nest	soortboom	plukrest	ruiveer	bijzonderheden
23-2-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	♀ kekkerend	goed	grove den	geen	twee geluiden?	2 reeën
14-3-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	stil	opgehoogd	grove den	geen	niet	nest langs de bosrand
28-3-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	vrouwje gezien	opgehoogd	grove den	houdduif	geen	buizerd actief
8-4-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	stil	goed	grove den	geen	geen	geen reactie
18-4-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	stil	goed	grove den	duif	geen	haas gezien
24-4-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	stil	goed	grove den	geen	geen	2 reeën
30-4-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	stil	goed	grove den	duif	geen	2 reeën
16-5-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	stil	goed	grove den	duif	geen	geen poepjes
21-5-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	stil	goed	grove den	geen	staartveer	geen poepjes
22-5-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	gehoord	goed	grove den	ekster	met camera	leeg nest met groen bekleed
30-5-2023	h12/Jonkerbos Loosbroek	vrouwje gezien	goed	grove den	geen	geen	op nieuw gezocht
23-2-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	keuze uit twee	grove den	geen	geen	dassen zijn actief
28-3-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	opgehoogd	grove den	geen	2x houtduif	geen
8-4-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	goed	grove den	geen	geen	geen reactie
11-4-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	kekkerend	goed	grove den	ekster+duif	geen	3 reeën
18-4-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	staart over nest	goed	grove den	duif	geen	geen
24-4-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	gehoord mannetje	goed	grove den	geen	geen	nest groene specht
30-4-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	goed	grove den	duif	ruiveer HP	crossen in de bossen
16-5-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	goed	grove den	duif	geen	geen poepjes
21-5-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	toch oude nest?	grove den	geen	geen	?
22-5-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	leeg	grove den	geen	met camera	leeg nest
30-5-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	goed	grove den	geen	opnieuw gezocht	niks gevonden
21-6-2023	h20/Rauwe Heide Nistelrode	stil	nieuw?	grove den	geen	geen poepjes, mislukt	bosbrand! Gemeente gebeld
23-2-2023	h3/zweefvliegveld Nistelrode	stil	goed	lariks	geen	verlaten	veel reeën
23-2-2023	h9/Heibloemsdijk Heeswijk	nest	slecht	grove den	geen	bezocht	ravenpar actief?
verlaten	h9/Heibloemsdijk Heeswijk						zoeken
20-2-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	♀+M kekkerend	aan anderekant	grove den	geen	geen	dassen actief
23-2-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	stil	goed	grove den	geen	geen	boomklevers
11-3-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	stil	nog bezoeken	grove den	geen	5 reeën	jager
28-3-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	1 kekje	opgehoogd	grove den	geen	geen	5 reeën
7-4-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	gehoord	opgehoogd	grove den	geen	sperwer gezien	sperwernest
25-4-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	gehoord	goed	grove den	duif	2 eekhoorns bij nest	gehoord vanuit sperwer bos
30-4-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	stil	?	grove den	geen	geen	onduidelijk
19-5-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	stil	goed	grove den	geen	poepjes?	ree
22-5-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	stil	leeg nest	grove den	geen	jager gesproken	met camera, terug zoeken
30-5-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	gehoord	nieuw nest	grove den	duif	andere kant	poepjes
31-5-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	gehoord	nieuw nest	grove den	ekster	met camera	4 jongen 10dg
21-6-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	niet	nieuw nest	grove den	geen	nog een keer terug	2 jongen geest takkeling
5-7-2023	h0/Wolvenbos Loosbroek	gezien/gehoord	nieuw nest	grove den	duif	een dood onder nest	2 takkelingen vliegen rond
23-2-2023	h5/Klotbeek Dinther	stil	goed	grove den	geen	geen	geen
28-3-2023	h5/Klotbeek Dinther	stil	goed	grove den	geen	ree	geen
18-4-2023	h5/Klotbeek Dinther	stil	goed	grove den	geen	geen	volle rabatsloten
25-4-2023	h5/Klotbeek Dinther	stil	goed	grove den	duif	buizerd in de lucht	volle rabatsloten
30-4-2023	h5/Klotbeek Dinther	mannetje gehoord	goed	grove den	2xduif	3x ruiveren 2x HP	buizerd vliegt af
19-5-2023	h5/Klotbeek Dinther	stil	goed	grove den	geen	geen poepjes	buizerd op nest
22-5-2023	h5/Klotbeek Dinther	♀+M kekkerend	op buizerdnest	grove den	duif	2 jongen 4dg oud 2 eieren	met camera
31-5-2023	h5/Klotbeek Dinther	stil	op buizerdnest	grove den	geen	ruiveer	2 jongen 10dg en een ei?
21-6-2023	h5/Klotbeek Dinther	gezien-gehoord vr	op buizerdnest	grove den	duif,ekster	geen,nog terug	een takkeling goed gezien
23-2-2023	h13/Wildhorst Dinther	stil	goed	grove den	geen	geen	geen
14-3-2023	h13/Wildhorst Dinther	balsroep	goed	grove den	geen	natte boel	buizerd aanwezig
28-3-2023	h13/Wildhorst Dinther	opgehoogd	goed	grove den	geen	natte boel	geen
12-4-2023	h13/Wildhorst Dinther	stil	goed	grove den	geen	geen	geen
18-4-2023	h13/Wildhorst Dinther	stil	goed	grove den	duif	3 ruiveren, 2HP	3 reeën
24-4-2023	h13/Wildhorst Dinther	stil	goed	grove den	duif/ekster	geen	ree
19-5-2023	h13/Wildhorst Dinther	stil	goed	grove den	geen	geen	geen
22-5-2023	h13/Wildhorst Dinther	stil	goed	grove den	geen	met camera	leeg nest, weer zoeken
5-7-2023	h13/Wildhorst Dinther	stil	gezocht	grove den	geen	achter nestbos	niks gevonden/gehoord
15-2-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	kekkerend	goed	grove den	geen	geen	raven actief
18-2-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	kekkerend	goed	grove den	geen	geen	ook buizerd actief
23-2-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	stil	goed	grove den	geen	geen	een raaf
11-3-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	♀+M kekkerend	goed	grove den	geen	ook buizerd actief	vanuit raven bosje
14-3-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	♀+M kekkerend	goed	grove den	geen	interactie met havik	ook buizerd actief
28-3-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	stil	goed	grove den	geen	veren van raaf? Rui/prooi	raven actief
7-4-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	mannetje gezien	goed	grove den	ekster	raven in gevecht	met mannetje havik
18-4-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	stil	goed	grove den	duif	ruiveren 2XHP en staart	zang fits
25-4-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	stil	goed	grove den	duif	ruiveer HP2	geen
30-4-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	stil	goed	grove den	2xduif	geen	raven gehoord
19-5-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	stil	goed	grove den	houdduif	poepjes	ree
22-5-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	stil	goed	grove den	geen	met camera	2 jongen 15 dg
21-6-2023	h15/Verlengde Rukven Heeswijk	gehoord takkelingen	goed	grove den	zwaluw,houtduif	2 takkelingen goed in beeld	5 raven roepen, haas gezien
23-2-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	gekekker!	goed	grove den	geen	geen	vorig jaar buizerd actief
1-3-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	stil	redelijk	grove den	geen	geen	geen
12-3-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	♀ gezien	zoeken	?	geen	oud buizerdnest	overkant van de weg
21-3-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	♀ gezien	opgehoogd	am. Eik	geen	buizerd ook actief	geen
16-4-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	aanwezig	opgehoogd	grove den	geen	verhuisd naar overkant	info via Ank v Erp
3-5-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	kekkerend	goed	grove den	2xduif en ekster	2x ruiveer HP	bonte vliegenvanger
17-5-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	stil	goed	grove den	geen	geen	geen poepjes
22-5-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	stil	langs de weg	grove den	geen	met camera	leeg nest groen bekleed!
30-5-2023	h21/ Hooge Vorsseel P plaats Heesch	stil	op nieuw zoeken	am.eik	geen	ruiveren	andere kant Am.eik niks
23-2-2023	h25 Hooge Vorsseel/Hondesport Heesch	niet aanwezig	goed	lariks	geen	geen	info Ank
1-3-2023	h25 Hooge Vorsseel/Hondesport Heesch	stil	goed	lariks	geen	geen	geen
12-3-2023	h25 Hooge Vorsseel/Hondesport Heesch	stil	goed	lariks	geen	geen	geen
21-3-2023	h25 Hooge Vorsseel/Hondesport Heesch	stil	goed	lariks	geen	zwarte specht	wordt deze wel gebruikt?
16-4-2023	h25 Hooge Vorsseel/Hondesport Heesch	stil	goed	lariks	geen	nest wordt dit	jaar niet gebruikt
23-2-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	stil	bestaand	corsicaanse den	geen	diverse plukresten duif	info Ank
1-3-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	kekkerend	opgehoogd	corsicaanse den	geen	geen	paartje roepend aanwezig
12-3-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	gekekker	opgehoogd	corsicaanse den	geen	geen	nat
21-3-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	gehoord	twijfel	corsicaanse den	duif	pluk duif overkant	nest Am.eik aanbouw?
4-4-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	stil	nieuw nest	grove den	duif	geen	afwachten
15-4-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	stil	twijfel nieuw nest	grove den	geen	geen	buizerd vliegt boven nest!
16-4-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	mannetje gezien	onbekend	grove den	geen	nog geen nest gevonden	info Ank v Erp
24-4-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	vrouw gezien	nest 2022	grove den	ekster,duif	mannetje met prooi	bijna zeker
3-5-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	staart over nest	nieuw nest	corsicaanse den	duif	ruiveer HP	uitgebouwd sperwernest
17-5-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	staart over nest	goed	corsicaanse den	geen	geen	vrouwje vliegt af
30-5-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	staart over nest	goed	corsicaanse den	geen	geen	nog beter kijken
21-6-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	jongen week oud	goed	corsicaanse den	geen	ruiveer man	late broed, nog kijken
28-6-2023	h25/Paalgraven fietspad/ Heesch	2 jongen 20dg	goed	corsicaanse den	duif	met camera gekeken	prima
23-2-2023	h11/ de Berkt Heesch	gehoord	bestaand	linde	geen	geen	speenkruid bloeit
10-3-2023	h11/de Berkt Heesch	stil	goed	linde	geen	vossenhol	Wijnen gesproken
28-3-2023	h11/de Berkt Heesch	♀ gezien	goed	linde	2xduif	vossenhol	Wijnen gesproken jacht vos
7-4-2023	h11/de Berkt Heesch	♀ gezien	goed	linde	duif	geen	staart over nestrand
24-4-2023	h11/de Berkt Heesch	staart over nest	goed	linde	geen	robertskruid bloeit	geen
17-5-2023	h11/de Berkt Heesch	stil	goed	linde	geen	mooi	geen poepjes
21-5-2023	h11/de Berkt Heesch	stil	goed	linde	geen	?	geen poepjes
22-5-2023	h11/de Berkt Heesch	♀ vliegt af	goed	linde	geen	met nestcamera	2 eieren
31-5-2023	h11/de Berkt Heesch	stil	goed	linde	geen	met nestcamera	2 eieren, mislukt

Raven en Haviken

Raven, wat een prachtige aanvulling in onze natuurgebieden. Een snelle verspreiding, sinds 2011 in de Maashorst en in 2020 op Herperduin en 2021 Heeswijkse bossen. Ook op korte afstand zijn ravenparen succesvol in het Hurkske Erp en in Maurik. Maar wat zijn de gevolgen op de havik populatie? Naast de havik is de raaf een toppredator. Het gaat rap. En dan komt de oehoe, een andere toppredator, er nog aan. Deze heeft zich al enkele jaren met succes gevestigd en uitgebreid in de Maashorst. Er staat heel wat te gebeuren. Het worden spannende jaren in deze situaties waar haviken in de nabijheid van het ravennest broeden. Er ontstaat heel wat vijandigheid onder elkaar. Vaker zagen we schijngevechten in de lucht. De raven als luchtacrobaten en de haviken als zeer wendbare vliegers. Interessant om te volgen hoe zich dit verder gaat ontwikkelen.

Even kort wat informatie over deze soort. Raven zijn monogaam, vormen een paar voor het leven. Het mannetje raaf is iets groter dan het vrouwtje. In tegenstelling dan bij roofvogels havik en sperwer. Ze kunnen ongeveer 20 jaar oud worden in vrije natuur. De eileg zien we gemiddeld in de 3^e of 4^e week van februari. Kleur eieren groenblauw met olijf-bruine vlekken. De broedtijd is ongeveer 3 weken hoofzakelijk door het vrouwtje. De jongen fase is ongeveer 6 weken. De nestjongen krijgen in de eerste dagen insecten gevoerd daarna vlees. In de eifase zijn de raven erg stil en kunnen ze verstoord worden als er regelmatig bezoek komt. Ravennesten zitten vaak in Douglassparren en dan net onder de top. Dus dat nest zit dan op grofweg twintig meter hoogte. De jongen worden geringd als ze 4-5 weken oud zijn. Ze ringen metaal links en kleurring rechts.

Raven en Haviken

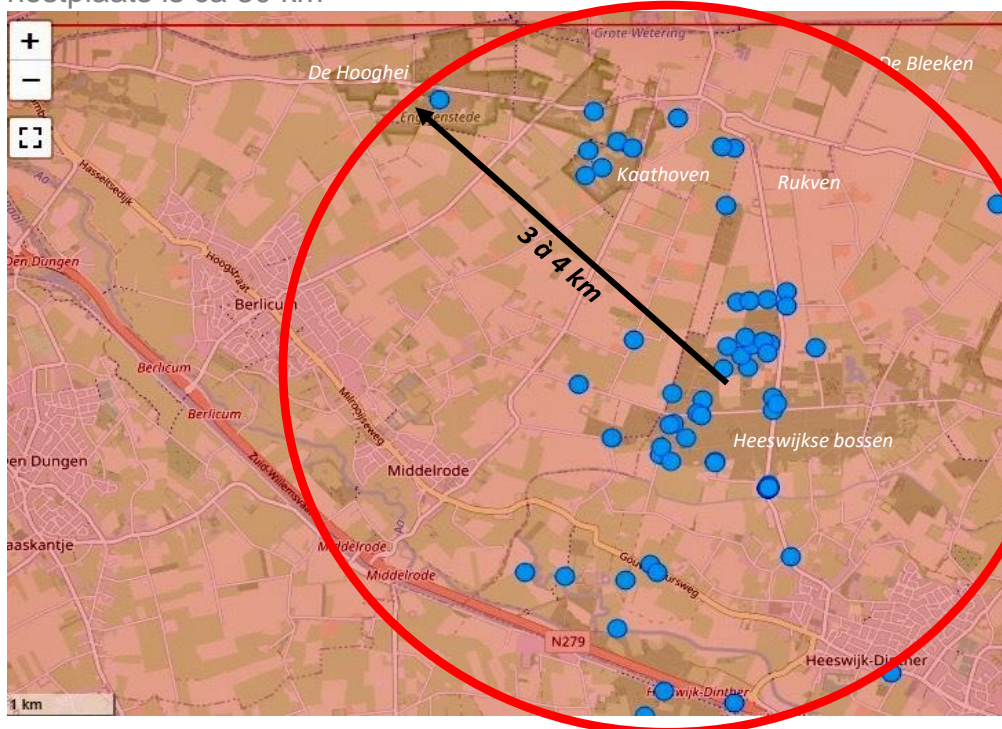
Wat betreft verhouding van havik en de raaf, dat is best wel bijzonder. Het zijn geen vrienden maar we zien regelmatig dat ze wel bij elkaar in de buurt nestelen. (*Hans de Vos Burchart Ravenwerkgroep Nederland*).

In de Heeswijkse bossen was deze haat-liefde verhouding goed zichtbaar.

In het verkenningsjaar 2020 plunderen de raven het nest van de havik. De havik vrouw zit tijdens mijn bezoek op 23 april op de nestrand van wat er nog van nest over is, groot gat in nestbodem.

Verspreidingskaart van de Heeswijkse raven

Op deze kaart alle waarnemingen van de raaf vanaf 2021. Het foerageergebied rondom hun nestplaats is ca 30 km²

Kaart Waarneming.nl

Raven ringen in Heeswijk

Dit jaar was het raven paar in de Heeswijkse bossen voor het eerst succesvol. De Heeswijkse bossen behorende bij het Kasteel Heeswijk. Eigendom van de barones, mevrouw Huwart. Een rentmeester is beheerder op afstand van de bossen. Er werd op aanvraag een ringvergunning afgegeven. Er zijn vier jongen, met een leeftijd van 38 dagen oud, geringd. Hieronder een foto impressie. Met de deskundige hulp van de ravenwerkgroep Nederland, John Vereijken en klimmer Marcel Boerenkamp werden de jonge raven voorzien van een stalenring(L) en een kunststof kleuring(R). De meetgegevens (biometrie) werden netjes op de nestkaart verwerkt en opgestuurd naar Sovon Vogelonderzoek Nederland. De jongen verkeerde in goede conditie met een gemiddeld gewicht van 1160 gram.

Waarnemingen Raven Heeswijk-Dinther

Roofvogel inventarisatie Bernheze 2023							
Raven	nest locatie	aanwezig	kwaliteit nest	soortboom	plukrest	ruiveer	bijzonderheden
31-1-2023	Raven Heeswijk	twee	zoeken	particulier	geen	geen	voor het eerst gehoord
15-2-2023	Raven Heeswijk	ééntje	begin nieuw nest	douglasbosje	geen	geen	info Paul, havik gehoord
18-2-2023	Raven Heeswijk	ééntje	zijtak nestboom 2022	douglasbosje	geen	geen	berry,buizerd+havik
23-2-2023	Raven Heeswijk	ééntje	op zijtak	douglasbosje	geen	geen	omtrek doorlopen
5-3-2023	Raven Heeswijk	twee	op zijtak	douglasbosje	geen	geen	buizerd interactie met raaf
11-3-2023	Raven Heeswijk	twee	nog kijken	douglasbosje	geen	interactie met havik	raaf reageerd dan samen weg
14-3-2023	Raven Heeswijk	twee	nest gevonden	grove den	geen	havik ook actief	raaf vrouw vliegt vh nest af
28-3-2023	Raven Heeswijk	twee	zijn er jongen?	grove den	geen	raven in gevecht met	buizerd
3-4-2023	Raven Heeswijk	twee	eentje met prooi	grove den	geen	in de lucht	info Steven
7-4-2023	Raven Heeswijk	twee	poepjes?	grove den	geen	raven in gevecht met	havik mannetje
10-4-2023	Raven Heeswijk	4 jongen in nest	goed	grove den	geen	raven in de lucht	met camera gekeken
25-4-2023	Raven Heeswijk	ringen	goed	grove den	geen	raven in de lucht	Marcel,John,Steven
21-6-2023	Raven Heeswijk	5 stuks	gezien	grove den	geen	fourageren op uienveld	eentje mist

Buizerd *Buteo buteo*.

De buizerds die we volgen zitten vaak in het zelfde bosgebied als de haviken. Ook komt de start van de broedperiode nagenoeg overeen. Als we een buizerdnest ontdekken wordt dat meegenomen met onze inventarisaties ronden. Zo is het aantal te bezoeken territoriums ook beperkt en vergt het niet veel extra tijd. De buizerd bij Rukven is toch gelukt ondanks op korte afstand het ravennest was. Er waren zeker in februari veel territoriale gevechten. Maar het late broedsel was succesvol.

Roofvogel inventarisatie Bernheze 2023

Buizerd	nest locatie	aanwezig	kwaliteit nest	soortboom	plukrest	ruiveer	bijzonderheden
10-3-2023	Heeswijkse bossen	twee in lucht	goed	grove den	geen	balsvlucht	witte buizerd
5-7-2023	Heeswijkse bossen	nest niet gebruikt	goed	grove den	geen	onbekend	
28-4-2023	Heeswijkse bossen Rukven	roepend	goed	grove den	geen	in de lucht	
15-7-2023	Heeswijkse bossen Rukven	min 1 jong	goed	grove den	geen	ouder bij jong	jong vliegt bij nest
10-3-2023	Heesch Berkt, Ruitersweg-West	goed	goed	populier	geen	geen	
5-5-2023	Heesch Berkt Ruitersweg- West	verhuisd	goed	?	geen	geen	
18-7-2023	Heesch Berkt Ruitersweg- West	3 jongen gezien	goed	?	geen	roepend	bosje Meijs
niet	Heesch Hooge Vorssel	zoeken	goed	grove den	geen	geen	niet gecontroleerd
14-3-2023	Heesch Meerstraat Vosberg	goed	goed	grove den	geen	geen	
15-8-2023	Heesch Meerstraat Vosberg	1 jong gezien	goed	grove den	duif	geen	hongerroep
23-8-2023	Heeswijkse bossen Heidebloem	geen broedsel	goed	grove den	geen	geen	witte buizerd

Sperwer *Accipiter nisus*

Het gaat al jaren slecht met de sperwerpopulatie. Dus besteden we toch wat extra aandacht eraan en wordt er goed gezocht naar de nesten. Er was alleen succes bij de Heische Hoeve aan de Vullingsweg in Heeswijk-Dinther. Gertrude van de Elzen heeft deze sperwer gevolgd. Het sperwerbosje in Kameren Heeswijk, is door houtwinning geheel open gemaakt en niet interessant meer voor de sperwer. Ook op de Berkt in een particulier bosje was het door nieuwe inrichting te onrustig. Vorig jaar is hier de havik langs geweest, hij predeerde het gehele nest. Het valt vaak niet mee voor de sperwer.

Roofvogel inventarisatie Bernheze 2023

Sperwer	nest locatie	aanwezig	kwaliteit nest	soortboom	plukrest	ruiveer	bijzonderheden
23-2-2023	Zweefvliegveld Nistelrode	niet	goed	grove den	geen	nog niet	nieuw nest iets verder
23-6-2023	Zweefvliegveld Nistelrode	niet	goed	grove den	geen	geen	geen broedsel
nog bezoeken	Heische Hoeve Dinther/Vullingsweg	niet	goed	grove den	geen	geen	geen bijzonderheden
25-6-2023	Heische Hoevevullingsweg Dinther	min 4 jongen	goed	grove den	geen	geen	informatie Gertrude
10-3-2023	De Berkt	niet aanwezig	goed	coniveer	geen	gedunt, nieuwe aanplant	particulier
4-7-2023	De Berkt	niet aanwezig	goed	coniveer	geen	niet aanwezig	geen broedsel
4-7-2023	sperwer Kameren Heeswijk	bos werk	nieuw	spar		geen	door het geheel bos gewerkt
5-8-2023	sperwer Kameren Heeswijk	geen broedsel					
7-4-2023	sperwer Wolvenbos	bij nest	goed verstopt	grove den			gezien bij nest
25-4-2023	sperwer Wolvenbos	stil	goed verstopt	grove den	geen	geen	havik roept hier
21-6-2023	sperwer Wolvenbos	stil	gestopt	grove den	geen	zoeken	onduidelijk

Torenvalk *Falco tinnunculus*

Alle torenvalken broeden in nestkasten.

Roofvogel inventarisatie Bernheze 2023							
Torenvalk	nest locatie	aanwezig	kwaliteit nest	soortboom	plukrest	ruiveer	bijzonderheden
8-3-2023	Meerweg Heesch	gezien	kast			vliegt in kast	paring
14-3-2023	Meerweg Heesch	niet	kast				schoonmaken nestkast
4-7-2023	Meerweg Heesch	3 j uitgevlogen	kast				
10-3-2023	de Bleeken Loosbroek	aanwezig	kast				kast achterwant vervangen?
21-6-2023	de Bleeken Loosbroek	min 4 jongen	kast	oievaarspaal		niet	kast achterwant vervangen?
4-7-2023	Heesch Ruitersweg-West De Berkt	4 jongen	kast				(Maartje)

Dankwoord,

Paul Reijs voor zijn deskundige ondersteuning en fietsmaatje. Het maakte de inventarisatie rondes tot een gezellig uitje waar we naar uitkijken.

Arno van Eggelen voor zijn inzet bij de bezoeken van de territoria met de stokcamera, het moet gecombineerd worden met zijn baan. Hij ontwikkelde voor de roofvogel werkgroep de stokcamera. Heel fijn dat wij deze enthousiaste natuur techneut in onze werkgroep hebben.

Steven Geurts voor zijn bijdragen bij het inventariseren van de raven in Heeswijk.

Rob Krabbe de rentmeester van de Heeswijkse bossen. Hij gaf ons toestemming om de raven te ringen. Martijn Griek projectmedewerker van Bosgroep-Zuid voor zijn medewerking het ravennest en zijn omgeving te ontzien van boswerken.

Fotograven Steven Geurts, Alexander Buil, Theo van Orsouw, Mat Houben, Marcel Boerenkamp en Tim Raats(foto voorblad) voor de mooie foto's.

Willem van Maanen en Rob Bijlsma beide van WRN (Roofvogel Werkgroep Nederland) voor deskundige ondersteuning, als er vragen waren was er snel een bruikbaar antwoord.

Marieke Berkvens hartelijk dank voor haar waardevol commentaar.

*Het is zo gegaan dat ik hier ben en kijk.
Boven me flatteert een witte vlinder in de lucht
met vleugeltjes die alleen van hem zijn
en over mijn hand vliegt zijn schaduw,
geen andere, niet zomaar een, alleen de zijne.*

(Uit; Een titel hoeft niet, Wislawa Szymborska)

Berry Setton
Vogelwerkgroep Oss en
Vogelwacht Uden
mobiel 06 15367433

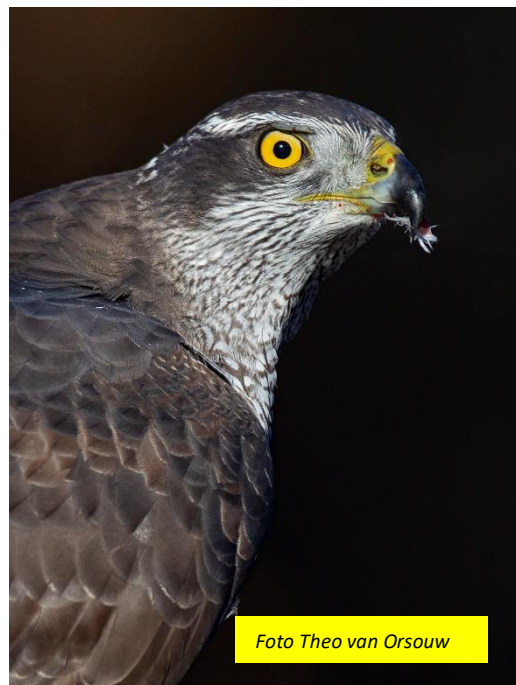

Foto Theo van Orsouw

Bijlage:

Referenties, gebruikte literatuur.

- Handleiding veldonderzoek Roofvogels Rob G Bijlsma
- Broedvogels in Nederland 2022 Sovon
- Toppredators hebben een belangrijke functie in de natuur. Stichting Ark
- Jaarverslag 2019 en 2020 Roofvogel werkgroep Uden
- De Takkeling jaargang 29-30 en 31, Werkgroep Roofvogels Nederland
- Kerken van Goud, Dominees van Hout, Rob G Bijlsma
- Mijn Roofvogels, Rob G Bijlsma
- Convenant bescherming en ontwikkeling Dassen- en Struweelvogels gemeente Bernheze
- Eindverslag 2022 Roofvogels Bernheze, Berry Setton
- Eindverslag 2022-2023 Roofvogels Oss, Herperduin en Maashorst-N, Berry Setton
- Jaarverslag Raven in Nederland 2022, Raven werkgroep Nederland
- Verkennend onderzoek natuurwaarden - de Bleeken-. 2014 Advies Croonen, Bernheze
- Landschapsontwikkelingsplan Bernheze 2011
- Herintroductie van de Raaf als broedvogel, Vogeljaar 39(6)
- Werkgroep Roofvogels Nederland, Steunpunt Brabant. Jaarverslag 2001-2004
- Toppredatoren als indicatoren voor biodiversiteit: meta-analyse. Haruki Natsukawa, Fabrizio Sergio
- The recovery of European freshwater biodiversity has come to a halt, Wageningen 2023
- Basisgids Wilde bijen door Pieter van Breugel

Betrokken organisaties

WRN, Werkgroep Roofvogels Nederland
Doldersummerweg 1
7983 LD Wapse
Rob.bijlsma@planet.nl

Werkgroep Roofvogels - Vogelwacht Uden
William van de Velden
vogelwachtuden@info.nl

Leden van het groenoverleg Maashorst
Jos van der Wijst
jvdwijst1@gmail.com

Ravenwerkgroep Nederland
Hans de Vosburchart
ravenwerkgroep@ziggo.nl
www.ravenwerkgroep.nl

Sovon Vogelonderzoek Nijmegen
Sovon Nestkaarten
Jeroen Nienhuis
info@sovon.nl

IVN Oss en IVN Bernheze
Vogelwerkgroep, Groen & Ruimte
<https://www.ivn.nl/afdeling/oss-Bernheze>

Gemeente Bernheze
Esther Rutten, Jasper Vos
<https://www.bernheze.nl>